

Szacsvay Imre mártírhalála

Szacsvay Imre, Nagyvárad első országgyűlési képviselője, az országgyűlés jegyzője, a szabadságharc vértanúja elévülhetetlen érdemeket szerzett a magyar polgári és nemzeti célokért való küzdelemben, ezért tevékenységét és áldozatvállalását érdemes megismerni.

Szacsvay Imre 1818. november 1-jén született a Bihar megyei Kisürögdőn (román neve Chisirid) és a Nagyváradtól 28 kilométerre levő Sályiban anyakönyveztek. A régi háromszéki székely római katolikus család két főágra oszlott két szomszédos község után, így ismertek a léczfalvi és az esztelneki Szacsvayak. Az esztelneki ágból Szacsvay Ádám és István a Székelyföldről Bihar megyébe telepedtek át és ott alapítottak családot. A család 1827-ben hirdette ki nemességét.

Szacsvay Imre édesapja Szacsvay Lajos, a váradai káptalan főerdősze volt Sályiban, később uradalmi ispán lett Réven és közeli rokonság fűzte Szacsvay kuruc kapitányhoz is. Édesanyja Szilvai Johanna a Roskoványi családdal volt rokonságban. E származás is elősegítette abban, hogy szilárd jellemet, haza és szabadságszeretet örököljön elődeitől. Nagyváradon egy Úri utcai kertes házban laktak. Szülei nem voltak gazdagok, de mindent megtettek, hogy fiúk kellő neveltetést kapjon.

Imre 1827 és 1833 között a Nagyváradai Római Katolikus Főgimnáziumban, majd a Nagyváradai Jogakadémián tanult, ahol 1833–34-ben elvégezte a bölcsészeti tanfolyamot, majd az 1834–35-ös tanévben a jogi kar első évét. A Jogakadémia második évét már Kassán végezte el 1836-ban. 1838 decemberétől Pesten a Királyi Tábla mellett gyakornokoskodva készült ügyvédi vizsgáira, 1839-ben pedig Beöthy Ödön magával vitte Pozsonyba az országgyűlésre, ezúttal hivatalos írnokaként, ügyvezetett kis követnek. Mivel az országgyűlések idején a Királyi Tábla is Pozsonyban volt, az ügyvédi vizsgákat is ott tartották. Szacsvay kitűnő vizsgaeredmény után 1840. szeptemberében esküdött fel. Még abban az évben visszatért Váradra, ahol ügyvédi irodát nyit és ügyvédként működött egészen 1848 májusáig.

Szacsvay a bihari ellenzék egyik vezéralakjaként végig tevékenyen részt vett az átalakulási folyamatban, különösen a márciusi események helyi előkészítésében és lebonyolításában voltak érdemei. Ennek eredménye, hogy 1848. június 24-én a népgyűlés nagy fölényrel megválasztotta Nagyvárad népképviselői országgyűlési képviselőjének. 1848. júliusától Szacsvay életében is új szakasz következett, szereplése már az elején megmutatta, hogy rászolgált a bizalomra. Mindig a nép érdeke szabta meg magatartását, „*a ház egyik legtehetségesebb, legjellemesebb és legbecsületesebb tagja*” volt.

A fiatal képviselő 1848 nyarán, őszén, Pesten még ritkán hallatta szavát, de akkor biztos ítélőképeséggel a lényegre tapintva és képzettségét kamatoztatva a vitákban is kitűnt. Miután 1849 elején az országgyűlés Debrecenbe tette át székhelyét Szacsvay tevékenységének új fejezete kezdődött el. 1849. január 13-án, amikor a képviselőház kiegészítette hiányossá vált jegyzői karát, többségi szavazattal Szacsvay Imrét, Gorove Istvánt és Hunfalvi Pált választották meg e kulcsfontosságú tisztségre.

Szacsvay legemlékezetesebb, legjelentősebb művei, közé tartozik a *Függetlenségi Nyilatkozat*. Ezel örökre beírta nevét a magyar nemzet történetébe. Megszerkesztésében, szövegezésében tevékenyen részt vett ő olvasta fel és az ő neve, szerepel a nyilatkozat aláírói között. Emiatt írta később vértanú halálával kapcsolatban egy elfelejtett váradai költő, Katona Mihály: „*Egy tollvonás volt bűne*”

Végig kitartott a szabadságharc mellett, mivel hit a magyar nemzet feltámasztásában

A világi fegyverletételt követően Szacsvay először hazament apjához Nagyváradra, de az oroszok közeledtére a Nagyszalonta melletti Árpádra indult távoli rokonához Olay Józsefhez, aki ott gazdatiszt volt. Kossuth hiába hívta magával az emigrációba. Azt válaszolta: „*E népért éltam és e hazában akarok meghalni.*”



Szacsvay igazából nem bujdosott és nehezen viselte a rejtőzködés megalázó voltát. Napról napra mind jobban megérelődött benne, az a gondolat, hogy feladja magát, de házigazdája igyekezett lebeszélni szándékáról, még iratokat is szerzett neki, amelyek segítségével futnia lehetett volna. Az eredeti források birtokában állíthatjuk, hogy Szacsvay Imre árulás áldozata lett. Tartózkodási helyét a megbízható Olay József fia, Olay István Váradon tevékenykedő ügyvéd árulta el, aki szinte napi kapcsolatban volt Jósza Péterrel, a megye hírhedt császári biztosával. Ő informálta Jósát arról, hogy Szacsvay időlegetesen apjánál húzta meg magát.

Jósza Péter, akit a bihariak rendkívül megvetettek magyarelles intézkedései miatt, 1849. szeptember 20-án, saját kezűleg írta meg az elfogatóparancsot és másnap éjjel az emberei rátörtek és elfogták Szacsvayt. Jósza Péter későbbi megítélésében sokat változtatott az, hogy fia Jósza András megérdemelten nagy elismertségre tett szert Nyíregyházán. A sors szomorú firtora, hogy 2008. decemberében Nagyváradon a Fő utca 13-as szám alatti házat, ahol dr. Jósza András született, díszes emléktáblával jelölték meg, *azonban* a ház az apjáé, Jósza Péteré volt, aki Szacsvayt bitófára juttatta, viszont a hazájáért életét áldozó Szacsvayra sajnos semmi sem emlékeztet.

Szacsvay Imrét 1849. szeptember 21-én fogták el Árpádon és onnan szállították Váradra, ahol valószínűleg öt napig tartották fogva a nagyváradi várban lévő börtönben. Az előkelőbb foglyokat, köztük Szacsvayt is Pestre szállították az Újépületbe, a Neugebaudeba, ahova szeptember 27-én érkeztek meg. Ez volt Szacsvay tragikusan alakuló életének utolsó szakasza, fogsága a magyar Bastille-ban, amely 1849. október 24-ig tartott. Szacsvay, aki nem harcolt, nem követett el semmilyen igazán törvénybe ütköző cselekedetet, felelőssége alapján mégis igen „előkelő” besorolást kapott, a trónfosztás miatt. Ő erőnl nem tudhatott, emiatt úgy érezte, hogy csak enyhébb büntetést kaphat, amire el volt készülve.

Sorsa lényegében megpecsételődött és ehhez a magyar forradalom résztvevői ellen tervezett megtorló rendszabályok szigorítása vezetett. A megtorlás mérlege tragikus, a legáltalánosabban elfogadott adatok 1849-1850-ben mintegy 140 főre teszik a haditörvényszéki ítélettel kivégzettek számát, több százan kerültek börtönbe, több ezren álltak hosszabb-rövidebb ideig vizsgálat alatt.

Szacsvay ügyét az elsők között vették elő, ami azt sejteti, hogy mindenképpen példát akartak statuálni súlyos megbüntetése által. Sajnos peranyaga elveszett vagy valahol lappang. A vádirat összeállítását általában nehezen ment, Szacsvay esetében, azonban úgy tűnik ez gyorsított eljárással történt.

Visszatérő motívum, hogy Szacsvay kimenthette volna magát, de nem tette, hogy nem védekezett még azt is magára vállalta, hogy ő fogalmazta az egész *Függetlenségi Nyilatkozatot*.

Ez romantikus túlzás. Igaz, becsületessége megakadályozta abban, hogy letagadja azt, amit valóban tett, de Szacsvay igyekezett védeni magát, az árulást pedig keményen visszautasította. Utolsó kihallgatására 1849. október 20-án került sor, szokatlanul gyorsan még aznap hozzáláttak végső peranyagának összeállításához.

A tárgyalási előterjesztés kiemelte, hogy Szacsvay, a képviselőház tagjaként, a magyar országgyűlést feloszlato 1848. október 3-ai uralkodói kiáltvány után is részt vett annak munkájában, hogy fontos szerepe volt a *Függetlenségi Nyilatkozat* megfogalmazásában és elfogadásában. Szacsvay terhére róta, a trónfosztó irat felolvasását és aláírását, valamint azt is, hogy június 26-án a Hétszemélyes Tábla bírájává nevezték ki, sőt gyakori nyilvános beszédeit is, amelyek a zendülést a leghatározottabban támogatták. Mindezek alapján az 1849. október 20-án megfogalmazott hadügyi előterjesztés javasolta, a kötélt általi halálbüntetést.

A halálos ítélet még aznap megszületett, a hadbíróság egyhangú döntése következtében. Az ítélet szövege, amelyet Kempen altábornagy, a pesti katonai kerület parancsnoka október 23-án erősített meg a következő: *„Szacsvay Imre, (...) az egész forradalmi időszak alatt népképviselői minőségben részese volt a forradalmi konvent államra nézve veszélyes határozatainak, és különösen jelentős beszédeivel a forradalom ügyét a legerőteljesebben támogatta – továbbá f. év április havában, mint az országgyűlés jegyzője a függetlenségi nyilatkozat előkészítésére és megfogalmazására összehívott tanácskozásokon, a legbefolyásosabb módon felszólalt, ezt a trónfosztó nyilatkozatot nyilvánosan felolvasta, jegyzőként aláírta, és bűnös irányú tevékenységét ez után az idő után is folytatta.*

Szacsvay Imre tehát felségárulás miatt (...) állásának és bárhol található minden vagyonának elvesztése mellett kötélt általi halállal büntetendő.”

Szacsvay kegyelemért folyamodott, ami azt mutatja, hogy harcolt életéért. Persze Szacsvay bírái a döntést lényegében már a per elején tudták, meg kellett halnia, mert a Habsburgok szerint a szereplése nem lehetett politikai precedens.

Szacsvay még aznap este megírta utolsó levelét, amelyben tanácsokat ad rokonainak s végső búcsút vesz azoktól, akiket az életben legjobban szeretett. A testvéröccsének szánt megható levél zársorai így hangzanak: „*Meghalok, ha kell, lelkem nyugodt, vétek sohasem terhelé, mindem bűnöm az, hogy képviselői kötelességemet elébe tettem saját személyemnek. Édesapám kezeit és titeket kedves testvéreim ezerszer csókollak, az utolsó óra csendes és mély fontolgatásai közben kérlek, hogy emlékezzetek rám, de ne sirassatok... Még egyszer és örökre Isten veletek és áldás mindnyájatokra!*”

Az utóiratban pedig ezeket írta: „*E levelet küld el édesatyámnak is – kegyelemért folyamodtam –, édesapámnak írtam volna, de különösen ő hozzá levelet intézni képes nem vagyok. Egyébiránt neki is ezt írtam volna, és azt, hogy bocsásson meg, mert én nem hogy őt, de soha senkit csak gondolatban sem akartam megbántani. Holnap már édesanyámnál leszek, ő nála, ki engem az életben a legjobban szeretett!*”

A kivégzésre másnap, 1849. október 24-én reggel fél hétkor került sor a pesti Újépület melletti Fa téren. A kivégzés pontos helyszíne, a Batthyány örökmécses környékén helyezkedett el. Szacsvay Imrét ott akasztották fel báró Perényi Zsigmond a felsőház elnökével és Csernyus Manó pénzügyminiszeri tanácsossal együtt. Szacsvay a szemtanúk szerint mosolygott, amikor a bitófa elé hajtották. Nyugodtan halt meg.

Szacsvay vértanúsága meglepte a közvéleményt, mivel nem tartozott a forradalom legfelsőbb vezérkarába és betöltött szerepe miatt, kisebb felelősség terhelte a történekeért, minthogy halállal bűnhődjön. Ezt fokozta az, hogy a súlyosan kompromittáltak közül is sokan elkerülték a halálos ítéletet. A sors kegyetlensége folytán, a kiváló emberi tulajdonságokkal rendelkező Szacsvaynak azonban ismét akadt árulója. A Szacsvayt leginkább terhelő vádpontra Zichy Ferenc, volt bihari főispán hívta fel a hóhérok figyelmét, mikor tényleges szerepét rosszindulatúan felnagyította.

Szacsvay veszte tehát nem volt törvényszerű, sok körülmény balszerencsés és ellenséges alakulása kellett hozzá.

A valódi választ, arra hogy Szacsvaynak miért kellett meghalnia Szemere Bertalan fogalmazta meg: „*Nem azért, mit tettél, hanem mit éreztél – azért érdemléd te a zsarnoktul a halált; – Nem nézte mi valál, hanem mi lehetnél. Hívebb honfi szívet pallósa nem talált.*”

Szacsvay Imre egyike volt a magyar szabadságharc kiemelkedő személyiségeinek, akinek emlékét hálával és kegyelettel ápolják. Bár nem fogott fegyvert, vértanúhalált kellett hálnia bátor kiállása, következetessége és határozottsága miatt. Veszte nem volt szükségszerű, hiszen jegyzőtársainak teljesen más sors jutott. Hunfalvy Pál 1850-ben amnesztiát kapott, Gorove István pedig, aki ugyancsak részt vett a trónfosztás dokumentumainak az összeállításában, 18 évvel az események után hűsége miatt, miniszteri bársonyszéket kapott.

Áldozatvállalása ellenére Szacsvayt az utókor sokáig méltatlanul elfelejtette, az utóbbi évtizedben azonban a magyar parlament jegyzői és Nagyvárad magyar közösségének képviselői közösen kezdeményezték a *Szacsvay emléknapokat*, amelyet évente váltakozó helyszínnel Budapesten és Nagyváradon szerveznek meg. Ennek lett az eredménye a számos sajtócikk és tanulmány, a fiataloknak szánt Szacsvay-díj, a nagyvárad Szacsvay-szobor 100 éves évfordulójára kiadott kötet, a 2008-ban megjelent Szacsvay kismonográfia, valamint az idei gyász évfordulóra tervezett nagymonográfia.

Szacsvay Imrét erkölcsi megingatatlansága, hősiesség helytállása és hazaszeretete egyaránt történelmünk nagyjai közé emelik, emiatt megérdemli, hogy emlékét méltóképpen ápoljuk.

Dr. Fleisz János

Kilencven esztendeje szállta meg Budapestet a román hadsereg

1919 augusztus első napjaiban a fővárosban teljesen bizonytalan volt a helyzet: új kormány alakult, a szociáldemokrata szakszervezeti vezető, Peidl Gyula elnökletével. A Vörös Hadsereg augusztus 3-án és 4-én eltűnt, azonban ismeretlen hadsereg alakulatai özönlötték el a várost. Annak az erdélyi román hadseregnek katonái voltak, akik Mardarescu tábornok parancsnoksága alatt 119 zászlóalj, 98 úteg, 60 lovasszázad bevetésével verték vissza júliusban a magyarországi vörös hadsereg tiszántúli offenzíváját.